

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА БАТЬКІВ

Здійснено теоретичний аналіз ідеї педагогічної освіти батьків та обґрунтовано внесок вчених в розвиток проблеми. Представлено сутність і характер знань, необхідних батькам, відповідно певної галузі науки. Визначено зміст педагогічної просвіти батьків в ХХ столітті.

Ключові слова: педагогічна діяльність; педагогічна освіта батьків; педагогічна просвіта; сімейне виховання.

Вступ. Ідея педагогічної освіти батьків у педагогічній науці не нова. Однак, на сучасному етапі суспільного розвитку вона набуває особливої актуальності.

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) відзначається, що на етапі родинного виховання батьки, як перші педагоги, покликані створити умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечити дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, формувати активне, зацікавлене ставлення до навколишнього світу.

Відповідальні батьки багато зусиль затрачають для того, щоб їхні діти вирости досконалими особистостями, максимально самореалізувалися в житті. Однак ці зусилля не завжди дають очікувані результати, що великою мірою залежить і від системи сімейних цінностей, рівня сформованості особистісної культури кожного з батьків та їх педагогічних компетентностей.

Метою статті є здійснення аналізу теоретичних ідей науковців стосовно змісту та організації педагогічної освіти батьків.

Мета дослідження зумовила розв'язання таких завдань:

1. Розкрити теоретичні питання змісту та організації педагогічної освіти батьків.
2. Проаналізувати ідею педагогічної освіти батьків у дослідженнях науковців.

Ще з глибокої давнини дійшли до нас «Повчання» Володимира Мономаха, «Житіє Євдокії Полоцької», «Повчання дітям» ченця Ксенофонта, «Києво-Печерський патерик», в яких ідея батьківського виховання яскраво проілюстрована. Пізніше до цієї проблеми звертались П. Каптерев, Я. Коменський, П. Лесгафт, М. Лютер, І. Песталлоцці, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребель та ін.

Починаючи з 60-х років ХІХ ст., на сторінках численних журналів висловлювалися думки про необхідність здійснення педагогічної просвіти батьків «на науковому ґрунті». Найвніть полярних точок зору – «Батьки – готові вихователі внаслідок кровного зв'язку з дитиною» і «Батьками не народжуються, а стають» – надала обговоренню цієї проблеми форми гострої і тривалої дискусії.

Характерною рисою матеріалів 70-х років ХІХ ст. стало усвідомлення більшістю педагогів та батьків «величезних прогалин у педагогічних знаннях і невідповідності до виховання дітей». Це зумовило перемогу представників ідеї організації педагогічної просвіти дорослих членів сім'ї.

У 90-х роках ХІХ ст. ідея педагогічної освіти батьків сформувалася, з одного боку, в чітку вимогу, а з іншого, в умову ефективності сімейного виховання.

Обґрунтовуючи доцільність педагогічної просвіти батьків на сторінках вітчизняних журналів, знаходимо пропозиції дослідників щодо визначення її характеру і змісту (див. табл. 1).

Таблиця 1

Галузь науки	Сутність і характер знань, необхідних батькам
Педагогіка	<p>а) Питання загально-педагогічного характеру:</p> <ul style="list-style-type: none"> • роль і місце батьків у вихованні дитини; • специфіка виховного впливу на дитину батька і матері; • особливості виховання юнаків і дівчат; • сутність виховання, мета, завдання, фактори впливу на дитину; • специфіка домашнього і шкільного виховання; • зміст і форми взаємодії сім'ї і школи; • взаємозв'язок фізичного, морального, розумового виховання. <p>б) Моральне виховання дітей в сім'ї:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мета, завдання, зміст, методи, умови морального виховання дітей; • роль батьківського авторитету, прикладу для формування в дитини позитивних рис характеру; • специфіка духовного життя дитини; • шляхи і способи виховання покірності, слухняності, пристойності; • статеве виховання дітей в сім'ї; • аналіз помилок батьків у розв'язанні завдань морального виховання.

	<p>в) Розумове виховання дітей в сім'ї:</p> <ul style="list-style-type: none"> • сутність, завдання, засоби і способи розумового виховання дітей в сім'ї; • роль і місце батька, матері в розумовому вихованні дитини. <p>г) Естетичне виховання дітей в сім'ї:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мета, зміст, засоби і способи, специфіка естетичного виховання дітей в сім'ї; • роль батьків у вихованні в дітей смаку, хисту до музики і співів.
Психологія	<ul style="list-style-type: none"> • характеристика дитячого віку (дошкільного, середнього і старшого); • роль спадковості у вихованні дітей, їх взаємозв'язок; • природа дитячої фантазії і місце батьків у її розвитку; • основи теорії виховання дітей у відповідності до їхньої природи; • дитяча обдарованість і геніальність; • механізм формування мовлення у дитини; • форми чуття і роль батьків у розвитку почуттів.
Медицина, фізіологія	<ul style="list-style-type: none"> • загальні відомості про фізіологію, функції організму; • відомості про дитячі хвороби і шляхи їх попередження; • методика харчування, основи дієтики; • роль гімнастики у зміцненні дитячого організму; • розумове перевантаження дитини, шляхи його попередження в умовах сім'ї.
Філософія	<ul style="list-style-type: none"> • Загальне уявлення про вічні процеси загальносвітового і людського життя.
Етика	<ul style="list-style-type: none"> • Докладна розповідь про моральні цінності, якими слід користуватися.
Суспільствознавство	<ul style="list-style-type: none"> • Знайомство з еволюцією і сучасним життям людського суспільства.
Антропологія, психологія і фізіологія	<ul style="list-style-type: none"> • Надання можливості зрозуміти індивідуальність людини.

У ході наукового пошуку встановлено, що з метою здійснення педагогічної просвіти батьків у тодішній радянській системі:

- створювалися спеціальні журнали педагогічного спрямування («Вестник воспитания», «Учитель», «Семья и школа» та ін.);
- відводилися спеціальні рубрики-інформації редакціями загальнопедагогічних журналів;
- складалися переліки книжок про виховання дітей;
- подавалися переклади іноземної літератури;
- організовувалися батьківські гуртки, союзи, комітети тощо.

Найбільш поширеним напрямом реалізації педагогічної просвіти батьків було опублікування інформації, відомостей теоретико-практичного характеру переважно психолого-педагогічного спрямування (статті-твори, статті-наукові роздуми, статті-спогади, статті-щоденники, статті-обмін думками, перекладні статті тощо), а також конкретних методичних розробок для батьків.

Зміст педагогічної просвіти батьків становили:

- теоретико-практичні знання суто педагогічного характеру (мета, завдання, форми, методи, фактори та умови здійснення морального, розумового, фізичного, естетичного виховання дітей в сім'ї);
- відомості з психології як необхідна база педагогічної освіти батьків про психічні процеси, що зумовлюють духовне зростання особистості, її розумовий і фізичний розвиток, особливості й труднощі у вихованні обдарованих дітей, взаємозв'язок спадковості та виховання тощо;
- певне коло знань з анатомії і фізіології дитини, які надавали батькам можливість більш глибоко

усвідомлювати сутність та взаємозв'язок фізичного, розумового й морального виховання дитини, уявляти особливості раннього розумового розвитку дитини, недоцільність її розумового перевантаження, зважено робити вибір методів покарання і заохочення тощо. Залучення редакціями різних педагогічних журналів досліджуваного періоду до співпраці лікарів, гігієністів піднімало питання педагогічної освіти батьків у ранг суспільно важливих проблем, підсилювало її змістовно.

У XX столітті вчені, вчителі-практики, державні діячі з позиції сьогодення всебічно розкрили та теоретично обґрунтували питання організації і змісту педагогічної освіти батьків. Більшість науковців радянського періоду підкреслювали важливість засвоєння батьками педагогічних знань з питань виховання дітей в сім'ї; усвідомлювали роль та значення педагогічної освіти батьків, яка характеризувалась, як певна сума психолого-педагогічних, фізіолого-гігієнічних і правових знань, а також практичних умінь і навичок у вихованні дітей.

Дослідник сімейного виховання І. В. Комановський у праці «Педагогічний всеобуч в мікрорайоні школи» наголошував на необхідності диференційованого підходу до здійснення педагогічної освіти батьків, який передбачав врахування таких аспектів: соціального (врахування особливостей сільської, міської, робітничої, колгоспної сімей, сімей інтелігенції, змішаних сімей), демографічного (врахування віку, освіти батьків, віку і статі їх дітей, структури сім'ї, батьківського стажу), ідеологічного (врахування світоглядної позиції батьків, стилю внутрісімейних взаємовідносин, ставлення до суспільно корисної

праці, школи, громадськості, суспільства) та етнографічного (врахування рівня загальної, педагогічної та професійної культури батьків, характеру сімейних традицій, культури домашнього побуту) (Комановський І., 1987, с. 4).

Необхідність практичної спрямованості педагогічної освіти батьків підкреслював у своїх працях І. В. Гребенников, який займався дослідженням цього феномену у 70-х роках ХХ. На його думку, при підготовці батьків до виховання дітей не можна орієнтуватися на надання їм тільки відповідного мінімуму теоретичних знань, а необхідно виробити відповідні педагогічні уміння і навички (Гребенников І., 1985, с.176).

І. В. Гребенников визначав педагогічну освіту батьків як: певну суму психолого-педагогічних, фізіолого-гігієнічних і правових знань, а також навбутих у процесі навчання практичних умінь з виховання дітей (Гребенников І., 1985, с. 13).

Вчений підкреслював необхідність засвоєння батьками наукових знань з питань сімейного виховання шляхом цілеспрямованої педагогічної освіти. І. В. Гребенников розглядав педагогічну підготовленість батьків у тісному зв'язку з їх відношенням до виховання дітей, а також з практичною діяльністю.

Теоретичні розробки з проблеми знання батьками індивідуальних та вікових особливостей дітей обґрунтовані в першій бесіді праці А. С. Макаренка «Книга для батьків». А. С. Макаренко рішуче відстоював думку про необхідність навчання батьків основам сімейної педагогіки, наукової і практичної допомоги їм у вихованні дітей, зазначав: «В сім'ю організація впливу на дитину повинна прийти через широку педагогічну пропаганду»; вплив сім'ї на дитину повинен спрямовуватися «великими педагогічними знаннями» (Макаренко А., 1950, с. 434).

Надавати допомогу батькам у вихованні дітей, на думку А. С. Макаренка, потрібно: виданням спеціальної літератури; обов'язковими курсами для батьків; матеріальною допомогою «на виховання»; постійним наглядом; організацією батьків у великих будинках, квартирах, їх консультуванням, постійною роботою і відповідальністю.

Розроблення проблем педагогічної освіти батьків знайшло своє відображення і в педагогічній діяльності, поглядах і працях В. О. Сухомлинського («Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Павльська середня школа», «Духовний світ школяра» та ін.). Багаторічний педагогічний і життєвий досвід, неперервне підвищення культурного й наукового рівня дозволяли педагогу стверджувати, що перш, ніж виховувати дітей, потрібно виховувати їх батьків, тобто давати їм педагогічні знання, допомагати виробляти вміння та навички виховної діяльності, які, на жаль, відсутні в багатьох із них. Він зазначав, що пропаганду педагогічних знань повинна й може здійснювати школа.

Педагог стверджував, що багато батьків зовсім не знають, як правильно виховувати дітей, формувати їхній характер, погляди, звички. «Безумовно, – писав В. О. Сухомлинський, – не існує батьків, які б не бажали, щоб їх діти вирости хорошими людьми, чесними працівниками, корисними суспільству. Але біда полягає в тому, що не всі це вміють робити... Ось чому, вважається, найважливішим завданням педагогів є навчання батьків тому, як виховувати дітей» (Сухомлинський В., 1980, с.433). За його ініціативою була створена система педагогічного всеобучу у школі с. Павлиш, основною ланкою якої була батьківська школа.

Так, навчальний план Павльської батьківської школи включав розділи з вікової психології, психології особистості, теорії фізичного, розумового, морального, трудового та естетичного виховання, основи батьківської педагогіки, зокрема питання підготовки учнів до сімейного життя, статевого дозрівання. Особливе місце відводилося й вихованню духовності в дітей (Тематика бесід с родителями в Павльшеской школі, 1990, с. 59–60).

Основними формами організації занять були лекції та бесіди, що проводили директор школи, завуч та досвідчені педагогів. Поширеними були й батьківські дні, консультації та конференції для батьків. Теоретичні знання з педагогіки та психології, що надавалися батькам на заняттях, органічно пов'язувалися з практикою сімейного виховання.

До того ж, щоб зробити педагогіку наукою, зрозумілою для всіх, В. О. Сухомлинський розпочав роботу над «Батьківською педагогікою» – своєрідною енциклопедією сімейного виховання, де кожний маленький епізод, подія з життя школи чи сім'ї, легенда чи переказ – це канва, відправний момент для змістовної розмови, педагогічних роздумів і міркувань. У «Батьківській педагогіці» висвітлено найактуальніші проблеми виховання дітей у сім'ї, педагогічної освіти батьків і дорослих, соціальної педагогіки (Сухомлинський В., 1978, с. 376).

Досліджуючи проблему педагогічної освіти батьків, в ХХ столітті вчені виокремили такі види педагогічної діяльності: конструктивна, організаторська, комунікативна і гностична. Конструктивна діяльність батьків полягала в проектуванні особистості дитини, визначенні мети виховання, виборі його форм і методів. Організаторська діяльність включала організацію життя і занять дітей (режим дня, гра, праця, домашня навчальна робота, спорт, домашнє читання тощо); організацію своєї власної діяльності і відпочинку (робота в домашньому господарстві, догляд за дітьми, читання, дозвілля і т.п.). Комунікативна діяльність батьків передбачала встановлення взаємин між батьками і дітьми, членами сім'ї і навколишніми людьми. Гностична діяльність батьків виражалася в уміннях аналізувати свої дії і якості особистості, вдосконалювати їх і перебудовувати, аналізувати свою виховну діяльність з метою

її педагогічної корекції тощо (Воспитание детей в семье. Книга для родителей, 1959, с. 5).

Висновки. Початок ХХІ ст. знаменується переосмисленням авторитарної парадигми виховання та заміною її новою демократично-гуманістичною концепцією. А отже, в умовах сьогодення батькам для досягнення суб'єкт-суб'єктних взаємин з дитиною та повноцінної реалізації виховної діяльності необхідні відповідна педагогічна підготовка, а також закріплення у суспільній свідомості нового стереотипу відповідального батьківства.

Сучасна педагогіка, школа і сім'я відчувають потребу в науково обґрунтованих положеннях, рекомендаціях, що сприятимуть формуванню і підвищенню рівня педагогічних компетентностей суспільства. Суперечності соціального, педагогічного характеру, відсутність новітніх досліджень, вкладених у вдосконалення педагогічного освіти батьків, засвідчують актуальності даної проблеми і потребують глибшого дослідження.

Література

1. *Воспитание детей в семье.* Книга для родителей [под ред. З. И. Равкина]. – М.: Учпедгиз, 1959. – 432 с.
2. *Гребенников И. В.* Школа и семья : пособие для учителя / И. В. Гребенников. – М. : Просвещение, 1985. – 176 с.
3. *Макаренко А. С.* Сочинения в 7-ми томах / А. С. Макаренко. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1950. – Т. 4. – 496 с.
4. *Педагогічний всеобуч в мікрорайоні школи:* Методичні рекомендації [упор. І. В. Комановський]. – К. : РУМК, 1987. – 48 с.
5. *Сухомлинский В. А.* Избранные педагогические сочинения : в 3-х томах. Т. 3 / В. А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1980. – 639 с.
6. *Сухомлинский В. А.* Родительская педагогика / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1978. – 376 с.
7. *Тематика бесед с родителями в Павлышеской школе* // Воспитание школьников. – 1990. – № 5. – С. 59–60.

References

1. *Ravkin, Z. I.* (Eds.) (1959). Education of children in the family. Book for Parents (in Russian).
2. *Grebennikov, I. V.* (1985). School and family: a book for teachers. Moscow: Education (in Russian).
3. *Makarenko, A. S.* (1950). Works in 7 volumes. Moscow: Publishing House of the RSFSR, Vol.4 (in Russian).
4. *Komanovskyy, I. V.* (Eds.) (1987). Teaching general education in the neighborhood school. Kyiv: RUMK (in Ukrainian).
5. *Sukhomlinsky, V. A.* (1980). Selected pedagogical works: in 3 volumes. T. 3. Moscow: Pedagogy (in Russian).
6. *Sukhomlinsky, V. A.* (1978). Parent education Kyiv: Soviet school (in Russian).
7. *Sukhomlinsky, V. A.* (1990). Subject interviews with parents in school Pavlyshesky. Education for pupils, 5, 59-60 (in Russian).

Т. Г. Цуркан

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ РОДИТЕЛЕЙ

Осуществлен теоретический анализ идеи педагогического просвещения родителей и обоснованно вклад ученых в развитие проблемы. Представлены сущность и характер знаний, необходимых родителям, согласно определенной области науки. Определено содержание педагогического просвещения родителей в XX веке.

Ключевые слова: педагогическая деятельность; педагогическое образование родителей; педагогическое просвещение; семейное воспитание.

T. Tsurkan

PEDAGOGICAL EDUCATION OF PARENTS

The author carries out the theoretical analysis of the idea pedagogical education of parents and reasonably contribute to the development of scientific problems. Presented by the nature and character of the knowledge required to parents under certain science. Found that the most common directions pedagogical education of parents were publishing theoretic and practical information, mainly psycho-pedagogical orientation.

Determined that in the twentieth century, scholars, teachers, practitioners, government officials fully uncovered and theoretically substantiated organization and content of pedagogical education of parents.

Established that the content of pedagogical education of parents. were: theoretical and practical knowledge purely educational nature (objectives, tasks, forms, methods, factors and conditions of the moral, intellectual, physical, aesthetic education of children in the family); information on psychology as a necessary base of pedagogical education of parents about the mental processes that contribute to the spiritual growth of the individual, his mental

and physical development, characteristics and problems in the education of gifted children, the relationship of heredity and upbringing, etc.; certain range of knowledge of anatomy and physiology of the child, which gave parents the opportunity to more deeply understand the nature and relationship of the physical, mental and moral education of the child, imagine the features of early mental development of the child, the unreasonableness of mental overload, carefully make choice of methods of punishment and encouragement of others.

Rethinking the paradigm of training and education of XXI century necessitates further disclosure of the problem.

Keywords: pedagogical education of parents; pedagogical education; family education; pedagogical activities.

Рецензенти

Іванчук М. Г. – д. психол. н., проф.,

Шевчук К. Д. – к. пед. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2014

УДК 159.9.072.5:37.012

І. В. Леонтєва

ВНЕСОК О. ЛАЗУРСЬКОГО У РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: МЕТОД ПРИРОДНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Проаналізовано розвиток методології психолого-педагогічного дослідження наприкінці XIX – початку XX століття. Показано, що вітчизняні та зарубіжні вчені вказаного періоду зосередили свої дослідження навколо вивчення особистості школяра. Розкрито сутність та зміст поняття «природний експеримент» як новаторський та плідний внесок Олександра Федоровича Лазурського (1874-1917) у методологію досліджень дитинства. Висвітлено можливості застосування методу природного експерименту для вдосконалення навчально-виховного процесу в школі.

Ключові слова: метод природного експерименту; методологія психолого-педагогічного дослідження; О. Ф. Лазурський; цілісна характеристика особистості школяра.

Вступ. Методологія психолого-педагогічного дослідження є важливим складником й рушієм розвитку педагогічної теорії. Серед усього розмаїття наукових методів у педагогіці, вироблених за майже півтора століття, особливе місце належить психолого-педагогічному експерименту. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки без нього не можливо уявити об'єктивне пізнання педагогічної дійсності. Проте як надійний метод створення і перевірки педагогічної теорії він став використовуватися порівняно нещодавно унаслідок взаємопроникнення психології й педагогіки в руслі загальної антропологізації науки.

У контексті розкриття історії розвитку методології педагогіки доцільно звернутися до періоду кінця XIX – першої третини XX ст. Цей відтинок часу, на думку академіка О. Сухомлинської, «був дуже плідним щодо впровадження педагогічних новацій, проведення різноманітних масштабних психолого-педагогічних експериментів, максимального наближення результатів дослідження дитини до практики процесу виховання» (Сухомлинська О. В., 2008, с. 41). В останній чверті XIX ст. до розроблення проблем педагогічної психології та експериментальної педагогіки включилися відомі психологи, педагоги, фізіологи, гігієністи, що привело до значного зростання

кількості праць з дитячої та педагогічної психології. Зростання інтересу до проблем експериментальної та педагогічної психології викликало і безліч polemicheskikh питань щодо добору методів психолого-педагогічних студій. У зв'язку з цим значний інтерес становлять ідеї і практичні знахідки ученого, психолога, педагога, українця з походження Олександра Федоровича Лазурського (1874-1917).

Хоча прізвище О. Лазурського й згадується у наукових розвідках другої половини XX ст. у контексті вивчення розвитку вітчизняної педагогічної психології наприкінці XIX – початку XX ст., й, зокрема, у зв'язку з розробленням її методологічних основ (Данілічева Н. О., 2004; Дічек Н. П., 2009; Лук'янова В. А., 2003; Садчикова П. І., 1959; Смирнов В. А., 1998; Яковлева О. А., 2003), однак його доробок, пов'язаний з вивченням можливостей природного експерименту в педагогіці й сфері його застосування для вдосконалення навчально-виховного процесу в школі потребує ретельного аналізу й актуалізації. Тому **метою** нашої **статті** є висвітлення обґрунтованого О. Лазурським методу природного експерименту як новаторського та оригінального для методології психолого-педагогічних досліджень дитинства, а також оцінка її перспективності й продуктивності для подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу у сучасній школі.